

Wil Schackmann

DE BEDELAARSKOLONIE

DE OMMERSCHANS, HET EERSTE LANDELIJK GESTICHT
VOOR LUILEVENDE ARMEN

'Geschiedschrijving die verrassende inzichten biedt, ontroert en vermaakt.'

- LEEUWARDER COURANT

HOOFDSTUK ACHT

Voor altijd en ten eenenmale...

juli 1827-december 1859

Zullende alle verdere gebruikmaking van genoemde werkhuis komen op te houden, pagina 277

Gebaseerd op:

- koninklijk besluit 17 augustus 1827 N124, invnr 1440,
- koninklijk besluit 17 augustus 1827 N125, invnr 8 en (gedrukt exemplaar) invnr 1430,
- ontslagvoordracht 1827, invnrs 1502 en 1470,
- mutatieregister, invnr 1509, voor de mensen die zijn 'ontslagen voor den militaire dienst' en voor degenen die zijn 'overgegaan in den zeedienst',
- jaarverslag 1827 in Vriend des Vaderlands juli 1828 pagina 501 en verder.

NB: vanaf het begin liep het boekjaar en ook het jaarverslagenjaar bij de Maatschappij van 1 april tot en met 31 maart. Het jaarverslag 1827 was het eerste dat tot en met 31 december liep en besloeg dus slechts negen maanden.

Ontslagen na als bedelaar-veldwachter gewerkt te hebben en genoemd op een concept-ontslagvoordracht door Harloff maart 1827:

- A98 Jan van Doorn, aankomst 25 oktober 1822, Hoorn,
- C1659 Willem Peeters, aankomst 8 februari 1826, Nijmegen
- B1361 Hermanus Reijke, aankomst 8 oktober 1825, Hoorn
- A104 Hendrik de Vries, aankomst 6 augustus 1824, Hoorn.

De Onbekende Bedelaar, pagina 278

Gebaseerd op:

- jaarverslag 1827 in Vriend des Vaderlands juli 1828 pagina 501 en verder,
- mutatieregister 1827 - 1829, invnr 1509 (voor de sterfgevallen; in de Vriend des Vaderlands van december stonden er meer dan 36 maar daartussen zitten ook de overledenen in Veenhuizen),
- jaarverslag over 1828, pas geplaatst in de Vriend des Vaderlands van maart 1830 (door het vertrek van Johannes van den Bosch, zie pagina 298 van het boek, en de daardoor onstane verwarring was er in 1829 geen bijeenkomst van de Commissie van Weldadigheid),
- inschrijfregister gemerkt F, DrA tg 0137.01 invnr 427
- invaliditeitslijsten invnr 1538.

NB: In de *Star* worden de namen van overledenen geplaatst vanaf het eerst nummer (januari 1819) tot en met het nummer van maart 1824 (met uitzondering van juli 1823 als alleen het getal 2 wordt genoemd). Daarna houdt mener mee op en noemt alleen een getal.

NB: de nieuwe jonge redacteur van de *Vriend des Vaderlands* is Pieter Otto van der Chijs (1802-1867).

Genoemde overledenen met hun inschrijfnummer:

- Johanna Voorregt D942
- Maria Magdalena Hoedener F276
- Klara Geertrui Snikkerman F420
- Jan Lubertus Jans F484.

Vlagen van meerdere opgewektheid, pagina 280

Belangrijkste bron is het overzicht van tussen 16 oktober en 30 november 1827 binnengekomen invaliden, invnr 1567, gemaakt door dokter R. Hanzon. Daarnaast:

- *Vriend des Vaderlands* december 1827 pagina 960.
- notities van directeur Visser op een door Jan van Konijnenburg gemaakte vragenlijst die is gevoegd bij het invaliditeitsoverzicht van december 1827, invnr 1538.

NB: Elisabeth Klaassens (1807) heeft inschrijfnummer F650, ondanks de slechte voorspelling zal ze na enkele jaren op vrije voeten komen.

- over krankzinnigenwet en verplaatsing vanuit de kolonie naar een krankzinnigengesticht, Roelfsema, hoofdstuk 11,
- brief van dr Hamer aan de permanente commissie dd 9 november 1855, invnr 819.

Bekwaamaking tot den arbeid, pagina 282

De invaliditeitslijsten zijn op tamelijk curieuze wijze verspreid door het archief.

Een overzicht waar de concept-lijsten van de directeuren van de diverse gestichten en de definitieve lijsten die ondertekend door de permanente commissie naar het ministerie gaan, zich in het archief bevinden, heb ik gepubliceerd in de zoekwijzer (in de archieven van de koloniën), die op de site van het Drents Archief staat.

De link is <http://www.drentsarchief.nl/onderzoeken/zoektips/zoekwijzer-armenkolonien>. Kies dan voor 'bedelaars', zoek het kopje 'invaliditeitsregisters' en vandaaruit vallen alle invnrs te bereiken. Van de definitieve lijsten zijn er niet zo heel veel bewaard gebleven, van de concepten tamelijk veel. Maar de zoekwijzer is wel nodig om te weten in welke doos een bepaald jaar zou kunnen zitten.

De eigenaardige geluiden over heropvoeding tot de arbeid komen vooral uit de jaarverslagen 1827 en 1828, allebei gepubliceerd in de *Star*.

Manschappen der Garnizoens Kompagnien pagina 284

Gebaseerd op:

- notities van directeur Visser op een door Jan van Konijnenburg gemaakte vragenlijst die is gevoegd bij het invaliditeitsoverzicht van december 1827, invnr 1538,
- algemeen verslag in VdV 1830 pagina 175,
- hoofdstuk Bewaking bij Piel,
- contract ter overneming van veteranen in de koloniën dd 27 juni 1826, invnr 1587,
- besluit veteranen als veldwachters op de Ommerschans te gebruiken dd 13 november 1828, invnr 988, met bijgevoegd lijstje van de eerste veteraan-veldwachters op de Ommerschans:
- M. Lang, korporaal
- E. Bulach, korporaal
- J. Schipper, korporaal
- A. van Wijk, kanonnier
- H de Rijke, kanonnier

- F. Fagnaad, fuselier
- J. Gasman, fuselier
- G. van den Bosch, fuselier
- C. Dops, fuselier
- J. M. Mildners, fuselier
- J.H. vander Kamp, fuselier
- J. E. Derwvijn, fuselier
- C. de Bruin, sergeant, opper-veldwachter

Aantal vluchtelingen volgens de jaarverslagen, invnrs 990 en 991, in de jaren erop:

Jaarverslag over 1829: 50
 Jaarverslag over 1835: 14
 Jaarverslag over 1838: 30
 Jaarverslag over 1840: 28
 Jaarverslag over 1842: 35
 Jaarverslag over 1843: 49
 Jaarverslag over 1850: 50
 Jaarverslag over 1858: 84

- besluit van de permanente commissie naar aanleiding van de desertie van een kolonist-veldwachter dd 22 juni 1830, invnr 968,
  - 'reglement van Tucht van de Gestichten van Bedelaars van den 28sten February 1829', invnr 967.
  - verslagen van de raad van tucht op de Ommerschans, invnr 1623,
- NB: De Vriend des Vaderlands augustus 1829 meldt dat de vernieuwde reglementen van huishoudelijke tucht 'zich door gematigdheid en gepastheid doen kennen'.
- Vriend des Vaderlands 1830 februari over een 'onbuigzamen bedelaarskolonist'.

Dat de zieken aan hem een deelnemend geneesheer hebben, pagina 287

Dochters van Douwe van Steenwijk en Adriana Brauckman

- huwelijksakte dd 18 april 1829, HCO tg 123, invnr 123.10217.

Meester! zie nu mijn hoofd eens; nu durf ik mijn' pet afzetten, pagina 288

Bedelaars die met weduwen uit de strafkolonie trouwen

- Christiaan Willem Harbrecht (1797) E553
- Cornelis van Bezuien (1797) G818
- Gijsbert van Schrevendijk (1777).

Welke nog van het eerste jaar der openstelling aanwezig zijn, pagina 291

Negenentwintig volwassenen, 'de eenige, welke nog van het eerste jaar der openstelling van de bedelaarsgestichten der Maatschappij af in dezelve aanwezig zijn'.

- Trijntje de Booij (1817) A67
- Gijssie Geerts in geblokkeerde post 1823 01 die ergens 1832 schrijft (= een van de Groningers, met zoontje)
- Izaak Vonk
- Martinus Prinse (1773) A249

Schulkens???

Lustig en verbeterd, pagina 293

Gaat mank aan beide zijden, pagina 295

Gebaseerd op:

- familie-onderzoek door Johann Splinter uit Lelystad
- mededeling aan mij door Helmuth Rijnhart van de historische vereniging Avereest dat Verhulst frequent optreedt als getuige bij burgerlijke stand-handelingen in Avereest.

Gij kunt mij voor uw gift bij de borsten voelen, pagina 297

De informatie over Sara de Jong komt uit een artikel van Bregtje de Wit over enkele Gouwenaren die in Ommerschans/Veenhuizen terechtgekomen zijn in het blad De Schatkamer, jaargang 3, 1989, blz. 62-67.

Meer over haar, waaronder door Jan Lafeber (info@lafeber.info) aan mij verstrekte aanvullende informatie, staat in haar file: Sara de Jong.

De Koninklijke Besluiten van 20 Oktober en van 6 November 1843 geven nieuwe regelingen met betrekking tot opname in de Ommerschans, waaronder de noodzaak van een rechterlijke veroordeling voor bedelaars.

Processen-verbaal waarbij iemand op de trappen van het stadhuis een aalmoes aan een veldwachter vraagt, zijn legio.

Zij konden dien eenen voet niet voorbij den anderen zetten, pagina 298

- Arie Gerritsen Molendijk (1761), bedelaar uit Charlois, A419, F1400, G1300
- Neeltje Droppert (1762), bedelares uit Schiedam, F362
- Hylke Jelles Molenaar (1772), bedelaar die zich meermalen vrijwillig opgeeft, I1540, G770, G406, H1479.

Ik verlaat de wagen niet, gij zijt allen Schelmen en afzetter, pagina 301

Het verhaal van Blatter is gebaseerd op het proces verbaal, brieven van directeur Van Konijnenburg, de verweerschriften van Blatter en een brief van ene Pieman die aan de Dedemsvaart woont en het voor Blatter opneemt, alles invnr 144. Een latere sollicitatiebrief van Blatter zit in invnr 149.

De carrière van Paulus Claudius Gillet van Domselaar is terug te vinden in de personeelsregisters invnrs 997 en 998.

Twee medespelenden:

- Alle Jans Wijkstra (1786), onderdirecteur buiten 1833-1838
- Cornelis Wilhelmus Rensing (1800), onderdirecteur binnen 1831-1834.

De vagebond gelijk ik hem gekend heb, pagina 304

- Roelfsema (zie inleiding) pagina 27, 72-73 en 242,
- diverse stamboeken,
- B.D. van der Meulen en R.J. Steensma, *Steensma uit Friesland, deel 1, Nakomelingen van Lolle Wybes, tichelaar te Midlum, en Antje Jans*, Drachten 2001 pagina 89,
- D.P. van Steenwijk, *De vagebond*, Tiel 1846, Koninklijke Bibliotheek Den Haag, aanvraagnummer: 9213 E 25.

Niet weten wat te doen met de mensen die er verpleegd worden, pagina 307

Op 10 september 1832 wordt de eerste kolonist opgenomen op de speciaal ingerichte cholera-zaal. Er volgen er meer, maar al met al blijven de gevolgen uiteindelijk beperkt. Gedurende de twee maanden dat de ziekte door de vesting trekt zijn er negentien choleralijders waarvan er vijftien overlijden.

- Anne Pieters Flap (1832)
- Trijntje Flap (1814) strafkoloniste.

De sleutels van al de aanwezige gebouwen, pagina 309

Gebruik gemaakt van:

- overdrachtsakte, invnr 13,
- invaliditeitsoverzicht invnr 1541,
- jaarverslag 1858, invnr 991,

Adrianus Hulst (1799), adjunctdirecteur van de Ommerschans van 1838 tot 1859, is degene die de sleutels van de schans overdraagt.